

Osmanlı Sefaret ve Şehbenderliklerinin Kalpazanlıkla Mücadelesi

Muharrem ÖZTEL*

Özet

Osmanlı sefaret ve şehbenderlikleri buldukları ülkelerde ve şehirlerde devleti temsilen önemli görevler üstlenmişlerdir. Devletin dış dünyadaki gözü ve kulağı olmak gibi bir misyonla faaliyet gösteren temsilciliklerin en önemli görevlerinden biri, Osmanlı meskûkâtı ve kâğıt parasının sahtelerini dışarıda üretip, içeride başta İstanbul olmak üzere çeşitli vilayetlerde piyasaya süren muhtelif ülke vatandaşı yabancı kalpazanlarla sorunun kaynağında mücadele etmek olmuştur. Sefaret ve şehbenderlikler görev yaptıkları ülke ve şehirlerde kalp paralarının ve kalpazanların izini sürerek yakalanmalarını sağlamaktan, gerektiğinde bizzat davacı taraf olarak devleti temsilen kalpazanların yargılanma süreçlerini ve mahkemelerini takibe kadar her ne gerekiyor ise üzerlerine düşeni yaparak kalpazanlıkla mücadelede aktif bir rol üstlenmişlerdir. Kalpazanlık sorununa ilişkin resmi yazışmalara yansıyan olaylara bakıldığında, Osmanlı piyasalarında tedavüle sürülen sahte sikkelerin ve kâğıt paranın üretim ve sürümünde yabancıların rolünün son derece fazla olduğu, yabancı ülke ve şehirlerin adının sıklıkla geçtiği görülür. Dolayısıyla buralarda devletin hak ve hukukunu korumakla görevli sefaret ve şehbenderliklerin kalpazanlıkla ve kalp paralarla mücadeledeki rolü de o nispette önemli olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sefaretler, Şehbenderlikler, Kalpazanlık

The Struggle of Ottoman Embassies and Consulates with Counterfeiting

Abstract

The Ottoman embassies and consulates have taken on important missions for representing the state in the countries and cities where they are located. One of his most important duties has been the fight against foreign counterfeiters, who are citizens of various countries, who are produce fake Ottoman coins and paper money outside the country. In the cities they served, they managed to track down fake coins and counterfeiters. They took an active role in the fight against counterfeiting

---

* Doç.Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, Maliye Tarihi ABD, moztel61@hotmail.com

by following the proceedings and the courts. When we look at the events reflected in the official records, it is seen that the role of foreigners is very high in the production of counterfeit coins and paper money in the Ottoman markets, and the name of foreign countries and cities is frequently included. Therefore, the role of the embassies and consulates in the fight against counterfeiting and counterfeit money was also important.

Key Words: Ottoman Empire, Embassies, Consulates, Counterfeiting.

Giriş

Osmanlı para tarihinde, 19. yüzyıldan başlayıp devletin sonuna kadar devam eden zaman dilimi, para piyasası üzerinden yürütülen kalpazanlığın nitelik ve nicelik bakımından yıllar içinde artarak yaygınlaştığı bir dönemdir. Osmanlı Devleti'nin bu son devresinde artan fırsatları değerlendiren kalpazanlar sikkelerin, kâğıt paranın ve ziynet altınlarının gerek içeride ve gerekse dışarıda ürettikleri sahtelerini, İstanbul başta olmak üzere çeşitli vilayet piyasalarına sürmekteydiler. Bu dönemde ele geçirilebilen madeni veya kâğıt paraların sahteleri daha önce görülmemiş miktarlarda azımsanmayacak derecede fazlaydı. Örneğin 1861 yılında, yabancı tüccarların Yunanistan'dan Edirne karayoluyla günde 40.000 ila 60.000 dolaylarında kalp bakır parayı Osmanlı piyasasına soktuğu görülür.¹ Yine benzer şekilde başka bir tarihte 1908 yılı Nisan ayında, Siroz Sancağı'nda şüpheli bulunan ve tahlil için Maliye Nezareti'ne gönderilen 430 adet yeni meteliğin kalp olduğu tespit edilmiştir.² Gümüş Akçe'ye kıyasla altın paranın kalp olanları da az değildi. Bunlar içinde fındık rub'yesi,³ yirmilik,⁴ yüzlük,⁵ beşbiryerde,⁶ yarım ve çeyrek mahmudiye⁷ gibi muhtelif altın paraların

¹ BOA, *A.MKT.UM*, 474/39, 1277 Za 16. Aslında, yabancı kalpazanların en uzak kıtalardaki ülkelerden Osmanlı sınırındakilere kadar geniş yelpazede yer alan coğrafyada ürettikleri kalp meskûkâtı ve kaimeyi Osmanlı ülkesinde eyalet piyasalarına sürebilmek için kullandıkları en güvenilir, hızlı ve maliyeti düşük yol deniz yolu idi. Örneğin Aralık 1850 tarihli bir belgeye göre Fransız, Avusturya vapurları yanında Yunan ve diğer yabancı yelkenli gemiler kalp para sevkiyatında kalpazanların kullandığı araçlardı. Bu araçlarla gelen yolcular üzerinden kalp kaimeler çıkmaktaydı. BOA, *A.MKT.NZD*, 21/99, 1267 S 18.

² BOA, *DH.MKT*, 2613/22, 1326 Ra 03.

³ BOA, *A.MKT.UM*, 447/60, 1277 C 27.

⁴ BOA, *DH.MKT*, 2237/54, 1317 R 15.

⁵ BOA, *DH.MKT*, 159/47, 1311 C 10.

⁶ BOA, *DH.EUM.EMN*, 59/1, 1332 R 14.

⁷Sultan II. Mahmut devrinde piyasada tedavüle sürülen bu yarım ve çeyrek kalp mahmudiye altınlarından günümüze ulaşan 7-8 adet örnek sikkeler için bkz. Atom Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, c.8, İstanbul 2014, s.2267.

kalp olanları piyasalarda görülmekteydi. Kalpazanlar özellikle kaime kalpazanlığında son derece faal olmuştur. İlk kaime ihraç yılı 1840'dan 1858'e gelindiğinde 18 yılda piyasadaki 72 milyon kuruşluk kaime yanında 12 milyon kuruşluk sahte kaimenin de tedavülde olduğu bir piyasa söz konusuydu.⁸ Meskûkât müdürü Hasan Ferid'e göre bu dönemde sahte kaimeler çoğunlukla Amerika'da üretilmekteydi.⁹ Ancak konuya ilişkin belgelerde Avrupa ülkelerinin adının da sıklıkla geçtiği görülür. Piyasalarda tedavül eden sahte kaime miktarı çok fazlaydı. 1840-1841 (1256) senesine ait İzmir Efrenc Gümrüğü hasılatı içinden Maliye Hazinesi'ne gönderilen 38 bin kuruşluk kaimenin sahte çıktığı görülmüştür. Aynı şekilde yine bu yılda İzmir muhassıllığının¹⁰ sandığından 12 bin kuruşluk sahte kaime çıkmıştır.¹¹ Kalpazanlar ziynet altını piyasasında da aktifti. Örneğin 1902 yılı Temmuz ayında, İstanbul Posta Müdüriyeti tarafından tahlile gönderilen 55 adet ziynet altınının kalp olduğu tespit edilmiştir.¹²

Bu dönemde piyasalarda tedavül eden kalp paraların önemli bir kısmının menşei Osmanlı Devleti'ne yakın ve uzak muhtelif yabancı ülkelerdi.¹³ Konuya ilişkin kaynaklarda Osmanlı Devleti'nin sınır komşusu olanlardan farklı ve uzak kıtalarda bulunana kadar çeşitli ülkelerin adının sıklıkla geçtiği görülür. Kalpazanlığa ilişkin incelenen arşiv belgelerinde ve çalışmalarda başlıca adı geçen ülkeler; Yunanistan,¹⁴ Romanya,¹⁵ İtalya,¹⁶ Bulgaristan,¹⁷ Avusturya,¹⁸

⁸ İbnü'l Hakkı Lütfi, "Usul-i Meskûkât-ı Kadime", *Ulum-i İktisâdiye ve İctimâiye Mecmuası*, 2.sene cilt 1, no 2/14, s.202.

⁹ Hasan Ferid, *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi Evrak-ı Nakdiye*, (Haz. Mehmet Hakan Sağlam), C.II, T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, İstanbul 2008, s. 116.

¹⁰ "Muhassıllık", 19.yüzyıl başlarında pek çok sancak muhassıllık şeklinde yönetilmeye başlandı. 1842 yılında muhassıllık sistemi kaldırılarak tekrar iltizam usulüne dönülmüştür. Muhassıllıklar da birleştirilmiş ve eyaletlere defterdar adıyla daha geniş yetkilerle donatılmış maliye memurları gönderilmiştir. Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu yay, İstanbul 2010, s.451.

¹¹ BOA, *İ.MVL*, 25/386, 1257 C 02; A.MKT.NZD, 190/3, 1272 Z 16.

¹² BOA, *DH.MKT*, 545/44, 38.varak, 1320 r 14.

¹³ Buna ilişkin geçmiş asırlarda yaşanan örnekler de söz konusudur. Örneğin 17.yüzyılın son çeyreğinde bazı Osmanlı şehirlerine gelen gemiler dolusu sahte mangırın menşei Avrupa'ydı. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s.171. Avrupa, zaman zaman Osmanlı piyasalarında tedavül eden sahte yabancı paraların da imal yeri idi. Örneğin 17.yüzyılın ortalarında Fransız, İtalyan ve Hollandalı tüccarlar Avrupa'nın muhtelif yerlerinde imal ettikleri dışı ince gümüş kaplı, içi tamamen bakırdan oluşan itibari değeri ile gerçek değeri arasında büyük fark olan kalp Avrupa sikkelerini, ortalama 20 yıl boyunca, Osmanlı piyasalarında tedavüle sürerek yüksek kazançlar elde etmişlerdir. Bu dönemde piyasaların bozuk para ihtiyacını karşılayan bu paraların tedavülüne yetkililer göz yummak zorunda kalmıştır. Bu duruma ilişkin bir değerlendirme için bkz. Pamuk, *a.g.e.*, s.162-164.

¹⁴ BOA, *İ.MTZ.* (01), 1/12, 1257 M 23; *DH.MKT*, 114/15, 1311 S 04; BOA, *A.MKT.UM*, 474/39, 1277 Za 16.

Rusya,¹⁹ İsviçre,²⁰ Almanya,²¹ İngiltere²² Fransa²³ ve Amerika'dır.²⁴ Kaynaklarda genellikle ülke ismi zikredilmeden olayın geçtiği şehir ve adaların isimlerinin zikredildiği de görülür. Bu yerler muhtelif memleketlere ait şehir ve adalardan oluşmaktadır. Başlıca adı geçen yerler; Yunanistan adaları,²⁵ Sofya,²⁶ Cenova,²⁷ Napoli²⁸, Venedik,²⁹ Bolonya,³⁰ Mesina³¹, Sardunya,³² Parma,³³ Cenevre,³⁴ Ligorna (livorno),³⁵ Preveze,³⁶ Birmingham,³⁷ Viyana,³⁸ Tiflis,³⁹ Batum,⁴⁰ Bombay⁴¹ ve Newyork⁴² dur.

Kalpazanlık faaliyetlerini yürüten kesimin içerideki ayağı daha çok Osmanlı tebaası gayrimüslimlerdi. Bunlar, uluslararası bir organizasyonla çalışan bir kalpazanlık çetesinin üyesi olarak faaliyet gösterebildikleri gibi müstakil olarak da çalışabilmekteydiler. Kalpazanlığın dış ayağı ise belli bir ülkenin vatandaşlarından oluşan bir kalpazanlık çetesi olabildiği gibi daha çok, birden

¹⁵ BOA, *DH.MKT*, 313/38, 1312 C 03; *Y.A.HUS*, 312/93, 1312 Ca 14.

¹⁶ BOA, *DH.MKT*, 2008/92, 1310 Ra 17.

¹⁷ BOA, *DH.MKT*, 1059/26, 1324 M 22.

¹⁸ BOA, *HAT*, 685/33266-F, 1254 Z 29; Hasan Ferid, *Osmanlıda Para ve Finansal Kredi*, Meskûkât, s.127, 193.

¹⁹ BOA, *DH.EUM.MH*, 271/64, 1335 Z 3.

²⁰ BOA, *HR.TO*, 81/60, 1884 03 20; BOA, *DH.MKT*, 1547/104, 1306 M 22.

²¹ BOA, *BEO*, 408/30562, 1311 Za 19.

²² BOA, *DH.MKT*, 674/62, 1320 Z 25; BOA, *BEO*, 2040/152981, 1321 M 11.

²³ Ceride-i Havadis, No. 624, 23 Mayıs 1853'den aktaran, Figen Taşkın, "1844 Tashih-i Sikke Sonrasında Para Düzeni ve Kalpazanlık", *Studies of The Ottoman Domain*, c.6, s.11, Ağustos 2016, s.13.

²⁴ BOA, *DH.MKT*, 1847/27, 1308 Za 27; BOA, *DH.MKT*, 1847/27, 1308 Za 27.

²⁵ BOA, *A.MKT.NZD*, 21/99, 1267 S 18; BOA, *A.MKT.UM*, 44/1, 1267 S 27.

²⁶ BOA, *HR.SYS*, 2694/10, 1922 04 11.

²⁷ BOA, *HR.TO*, 81/28, 1883 08 03.

²⁸ BOA, *HR.H*, 169/4, 1859 01 11.

²⁹ BOA, *HR.MKT*, 251/4, 1275 M 01.

³⁰ BOA, *HR.TO*, 433/18, 1859 06 01.

³¹ BOA, *İ.DH*, 467/31253, 1277 B 18.

³² BOA, *İ.DH*, 467/31253, 1277 B 18.

³³ Ceride-i Havadis, No. 727, 11 Şubat 1855'ten aktaran, Taşkın, *agm*, s.13.

³⁴ Cenevre'de kalp Osmanlı parası basan kişilerin sınır dışı edilmesi için Osmanlı Devleti tarafından talepte bulunulmuştur. BOA, *HR.TO*, 203/21, 1869 05 02.

³⁵ BOA, *HAT*, 701/33733 D 1254 N 02.

³⁶ BOA, *DH.MKT*, 114/15, 1311 S 04.

³⁷ BOA, *DH.SFR (3)*, 39/2, 24 6 1858.

³⁸ BOA, *DH.EUM.KADL*, 14/5, 1329 R 12.

³⁹ BOA, *HR.ŞFR.3*, 369/46, 1890 03.09.

⁴⁰ BOA, *DH.EUM.MH*, 271/64, 1335 Z 3.

⁴¹ BOA, *HR.TO*, 333/51, 1882 12 08.

⁴² BOA, *HR.MKT*, 269/27, 1275 Ca 07; *HR.H*, 114 02 1858 11 17.

fazla ülkenin vatandaşlarından müteşekkil profesyonel ve beynelmilel çalışan bir çete de olabilmekteydi. Çünkü yabancı bir ülkenin parasının sahtelerinin imal edilip yine o ülkenin piyasalarında tedavüle sürülebilmesi ciddi bir bilgi birikimi, organizasyon ve sermaye gücü gerektirmekteydi. Yabancı ülkelerde faaliyet gösteren kalpazanların Osmanlı sikkelerinin, kâğıt parasının ve ziynet altınlarının sahtelerini dışarıda üretmesinin çeşitli nedenleri vardı. Dışarıda bu faaliyet daha az riskli olmanın yanında teknik ve altyapı bakımından imkanlar daha genişti. En önemlisi dışarıda kalpazanlar için çok daha güvenliydi. Çünkü kalpazanların Osmanlı parası üzerinden çıkar devşirmesi, yabancı hükümet yetkililerinin dolayısıyla kolluk kuvvetlerinin dikkatini çok fazla çekmemekteydi.

Yabancı hükümetler ve yerel idari birimler nezdinde, Osmanlı meskûkâtının ve kâğıt parasının sahtelerinin ülkelerinde imali ve buradan Osmanlı memleketine ihracı kendileri açısından üzerine gidilecek derecede önemli bir sorun olarak görülmemiştir. Kuvvetle muhtemel bu durum bilinçli bir dış politikanın neticesiydi. Çünkü yabancı devletlerin bu görmezden gelme politikasını, çeşitli ülkelerde mahkemeye intikal etmiş kalpazanlığa ilişkin davalarda tutunulan ilgisiz tavırda ve kalpazanlar lehine verilen kararlarda görmek mümkündür. Örneğin Osmanlı Devleti'nin Bombay şebbenderliğinin⁴³ takip ettiği Osmanlı meskûkâtıyla ilgili bir kalpazanlık davası bu duruma örneklik teşkil edecek niteliktedir. Bombay'da şebbenderliğin çalışmaları neticesinde tespit edilen bir kuyumcu adlı, yirmilik ve fındık altınını eksik ayar olarak imal edip satmaktan tutuklanıp mahkemeye çıkarılmıştır. Kuyumcu mahkemede *"bu sikkelerin tedavülde olduğunu bilmediğini, dolayısıyla kalp para niyetiyle imal etmediğini, talep etmeleri nedeniyle kadınlara ziynet eşyası olarak takmaları için imal ettiğini"* beyan ederek bir savunma yapmıştır. Mahkeme heyeti bu beyanı asıl kabul ederek; *"zanlıya kalpazan olarak bakılmasının doğru olmayacağına, dolayısıyla kalpazanlık ithamına mahal olmadığına"* hükmedip zanlının beraatına karar vermiştir. Bu kuyumcunun faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olan şebbenderliğe göre ise bu şahıs uzman bir kalpazandı. Mahkeme, kardeşi de banknot kalpazanlığından hüküm yiyen bu şahıs hakkında tahkikat yapıp nasıl biri olduğunu araştırmamıştı. Neticede, suçluları adeta ödüllendiren bu dava ile

---

⁴³ Şebbender, bir devlet tarafından diğer devletin ticaret merkezi olan bir şehir veya iskelesinde tebaasının hukukunu müdafaa için, ticari iş ve ilişkilerine nezaret etmek üzere tayin edilen memur, konsolos. Şebbenderlik ise bu memurun vazifesi ve memuriyet sıfatıdır. Şemseddin Sami, "şebbender" ve "şebbenderlik", *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, 1989, s.790.

Saltanat-ı Seniyye Şebbenderleri Nizamname-i Dâhilisi 1.kısım 1 ve 2. maddelere göre; şebbenderler muvazzaf (vazifeli) ve fahri olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Vazifeli şebbenderler kendi içinde; baş şebbender, şebbender, şebbender vekili veya kançılara memuru olarak üç çeşitti. Bunlar önem derecesine göre vilayetten livaya kadar farklı idari birimlerde görev yapmaktaydılar. *Saltanat-ı Seniyye Şebbenderlerine Dair Nizamname-i Dâhilidir*, Konstantinapol 1890, s.3-4.

faaliyetleri artması muhtemel kalpazanların engellenmesine odaklanmaktan başka çaresi kalmayan şebenderliğin Hariciye nezaretine yaptığı öneri, Bombay'dan Osmanlı ülkesine ihraç edilen malların takip edilerek titiz bir şekilde aranması olmuştur.⁴⁴ Öyle anlaşıyor ki kalpazanlara ve kalpazanlık olaylarına karşı yabancı devletlerin ve adli makamların bu kayıtsızlık politikası⁴⁵, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış menfaatlerinin korunması ve kollanması bakımından şebenderliklerin ve sefaretlerin⁴⁶, varlığını çok daha önemli hale getirmiştir. Zira bu dönemde Bâbüâlî'nin yabancı devletler nezdindeki siyasi ve iktisadi gücü ve etkinliği önceki asırlara kıyasla hayli azalmış olup, bu açıktan kaynaklanan sorunların bazılarını uluslararası arenada üstlenme görevini adeta bu temsilcilikler yüklenmiştir. Ancak bu dönemde Osmanlı diplomatlarının sahip oldukları gücün ve imkânların sınırlı olduğunu da ifade etmek gerekir.⁴⁷

Kalpazanlıkla Mücadelede Sefaret ve Şebenderliklerin Rolü ve Önemi

Osmanlı Devleti ilk defa III.Selim devrinde (1793) Londra, Paris ve Berlin gibi belli başlı Avrupa şehirlerinde daimi elçiler (ikamet elçileri) görevlendirmiştir.⁴⁸ Bu dönemden sonra meydana gelen iç ve dış (Yunan isyanı gibi) bazı gelişmeler neticesinde bir süre bu politika askıya alınmıştır. Görevlendirmeler bir süre sonra, II.Mahmut devrinde 1834'de tekrar başlayarak

⁴⁴ BOA, HR.ŞFR.3, 323/98, 1886 04 16, 7 ve 8. varaklar.

⁴⁵ Yabancı devletlerin bu tutumuna örnek olacak muhtelif örnek davalar mevcuttur. Yabancı devletlerin bu konudaki politikasını açık eden benzer bir yargı kararı da 1880-1881(1298) tarihinde İsviçre'den örnek verilebilir. Burada bir kalpazanlık davasını yürüten mahkeme, Osmanlı meskûkâtının taklitleri olarak imal edilen kalp paraların İsviçre hükümeti nezdinde kabul edilen paralardan olmadığı gerekçesiyle dava ile ilgili cezai bir işlem gerekmediğine hükmetmiştir. Hasan Ferid, *Meskûkât*, s.193. Yine benzer sonuçlu bir başka örnek dava da 1858 yılında Newyork'da, aldığı bir sipariş nedeniyle matbaasında sahte kaimeler basan matbaacı Harrison'un mahkemedeki; "*bastığı şeylerin Çince etiketler olup, Osmanlı kaimesi olduğunu bilmediğini*" beyan etmesiyle birlikte beraat etmesidir. BOA, HR.H, 114/2, 1858 II 17. Bu davalar gösteriyor ki Osmanlı meskûkâtı üzerinden gerçekleştirilen nitelikli kalpazanlığın daha çok yabancı ülkeleri kendine üs seçmesi ve yabancı kalpazanların ürettiği kalp paraları buralardan Osmanlı piyasalarına sürmeyi tercih etmesinin temel nedenlerinden biri bu hükümetlerin bu konuda takip ettikleri dış politikalarıyla da doğrudan ilişkilidir.

⁴⁶ Sefirlik, elçilik. Ferit Develioğlu, "sefaret", *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Haz. Aydın Sami Güneçal), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s.928.

⁴⁷ İlber Ortaylı, "Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.1, s.280.

⁴⁸ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Ankara, 1968, s. 20; Mehmet İpşirli, "elçi", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, c.11, 1995, s.9. Osmanlı Devleti 18.yüzyılın sonuna kadar ki dönemde elçi görevlendirme işini gerekli oldukça muvakkat olarak yapmaktaydı. Unat, *age*, s.14.

bir daha kesintiye uğramadan devletin sonuna kadar devam etmiştir. Bu dönemde evvela Paris, Londra, Viyana, Berlin, Petersburg ve Tahran şehirlerinde sefaretler açılmıştır. Başlıca Avrupa olmak üzere, Dünya'nın batısından doğusuna kuzeyinden güneyine birçok şehirde açılan sefaretlerle birlikte devlet için önemli vazifeler üstlenecek, sayıları zamanla artan küçük büyük birçok şehirde ayrıca şebkenderler görevlendirilmiştir.⁴⁹ Mesela 1840'ların sonlarında çeşitli şehirlerde 10 baş şebkender ve 15 şebkender görev yapmaktayken, 1870'lerde bu sayı 26 baş şebkender ile 36 şebkendere kadar ulaşmıştır.⁵⁰ Nihayet 19.yüzyılın başından sonuna gelindiğinde fahri olanlarıyla birlikte vazifeli ve fahri olmak üzere 23 ülkede 200'den fazla şehirde görevlendirilen şebkenderler sefirlerle birlikte devletin dışarıdaki adeta gözü ve kulağı gibi faaliyet göstermekteydi.⁵¹ Öyle ki Ermeni komitacıların Osmanlı Devleti aleyhinde Avrupa'da özellikle Paris'teki faaliyetlerinden, İtalyan bir grubun Sultan Abdülhamid'e suikast amacıyla hareketlerine kadar iç güvenliğe ilişkin hayati öneme sahip birçok istihbaratı, Hariciye Nezareti'ne dolayısıyla Bâbîâli'ye ulaştırmaktaydılar.⁵² Bu temsilcilikler görev yaptıkları ülkelerde ve şehirlerde, diğer vazifelerinin yanında⁵³, Osmanlı parası üzerinden kalpazanlık yapanların tespit edilmesi, tutuklanması ve yargılanması sürecinde son derece hayati öneme sahip bir rol üstlenmişlerdir. Kalpazanlık şüphesi olan olay ve kişileri bir istihbarat teşkilatı gibi incelemiş ve takip etmişlerdir.⁵⁴ Dünyanın

---

⁴⁹ 1910-1911 (1328) yılı itibariyle Osmanlı Devleti'nin; Almanya, Fransa, Rusya, İtalya, İran, İngiltere, Amerika, Avusturya-Macaristan, Yunanistan, İsveç, Belçika, Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Hollanda, İspanya, Danimarka, Brezilya, Portekiz, Arjantin, İsviçre ve Norveç devletlerinde görevli şebkenderliklerinin ayrıntılı bir dökümü için bkz. Mahmut Akpınar, *Osmanlı Devleti'nde Şebkenderlik Müessesesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s.106-112.

⁵⁰ Akpınar, "19.Yüzyılda Batıyla İlişkilerde Osmanlı Şebkenderlikleri", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2017, cilt 41, sayı 2, s.134.

⁵¹ Akpınar, *agf.*, s.25.

⁵² Yasemin Zahide Erol, *Osmanlı Devleti'nde Şebkenderlik ve Paris-Londra Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.117,131.

⁵³ Şebkenderliklerin; görev mahallerindeki Osmanlı tebaasının doğum, evlilik ve ölüm gibi tüm bürokratik işlerini yerine getirmek, tebaanın ve devletin siyasi, adli, ticari, iktisadi tüm haklarını korumak, işlerini yürütmek, lehte ve aleyhte basında çıkan yazıların takibi, tercümesi ve merkeze bildirilmesi gibi çeşitli sorumlulukları vardı. Bu görevler, şebkenderlere ilişkin nizamnamenin 3. kısım 29-37. maddelerinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. *Saltanat-ı Seniyye Şebkenderlerine Dair Nizamname-i Dâbilüdir*, Konstantinapol 1890, s.13-14. Toplam 71 maddeden oluşan bu nizamname 1892'de daha da geliştirilerek 191 maddeye çıkarıldığı görülür. *Saltanat-ı Seniyye Şebkenderlerine Dair Nizamname-i Dâbilüdir*, Konstantinapol 1892.

⁵⁴ Örneğin Hocabey şebkenderi mösyö Hava İranlı bir kalpazanı takip ve yakalatma sürecini Hariciye Nezareti'ne açıklarken "gereke düvel-i mütehabbenin menfaatlerini vikayeye

birçok şehirden devlet merkezine akan bilgi, birinci elden sorunun kaynağından elde edilmesi ve verilecek mücadelenin sıhhati bakımından son derece kıymetli olmuştur. Sefaretler ve şehbenderlikler tarafından verilen istihbarat doğrudan Hariciye Nezareti yoluyla dâhiliye, maliye ve zaptiye gibi ilgili nezaretlere ve buralardan gerektiğinde eyaletlere ve kazalara kadar ulaştırılmaktaydı.⁵⁵

Osmanlı sefaret ve şehbenderlikleri kalpazanların dışarıda imal edip hem dış hem de iç piyasaya sürdükleri kalp sikkeler ve kâğıt parayla mücadelede devletin dışarıdaki gözü ve kulağı hükmündeydi. Sorunun kaynağından merkeze ulaştırdıkları belge ve verdikleri istihbarat, kalpazanlara karşı mücadelenin başarıyla yürütülmesi adına her zaman son derece önemli olmuştur. Örneğin Atina'da ikamet eden Osmanlı sefiri Kostaki'nin istihbaratı, İzmir ve başka bölgelere gönderilen birçok sahte sikkenin Yunanistan'ın muhtelif şehirlerinde imal edildiği bilgisini içermekteydi.⁵⁶ Hariciye Nezareti sefaretlerden aldığı istihbarat ile Romanya'nın bazı şehirlerinde sarraf dükkânlarında kalp altınlar satıldığı ve bunların büyük miktarlarda Osmanlı ülkesine sokulduğu istihbaratını Dâhiliye Nezareti'ne ulaştırmıştır. Mezkûr kalp altınların ithalinin engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması adına özellikle Kosova, Manastır, Selanik, İškodra ve Edirne vilayetleri ile birlikte diğer bütün vilayetlere ve Rûsumat Emaneti'ne durumun tebliğ edilmesi istenmiştir.⁵⁷ Bükreş Sefareti bundan 21 yıl sonra 1915 Eylül'ünde yine Romanya'da altın kaçakçılığının arttığını ve Romanya piyasasındaki altının %50'sinin Osmanlı altını olduğu bilgisini vermiştir.⁵⁸

Sefaret ve Şehbenderlikler temsil ettiği devlet adına zaman zaman bulunduğu ülke ve şehirlerde kişileri takip eden bir güvenlik ve istihbarat organı gibi faaliyet göstermekteydi. Böylece Hariciye Nezareti şehbenderlikler vasıtasıyla Osmanlı ülkesine gelen ve haklarında kalpazanlık şüphesi olan şahısların takibini yapabilmekteydi. Elde ettiği istihbaratı içeride ilgili idari birimlere ulaştırmaktaydı. Örneğin 1844 yılında birkaç İngiliz Yahudi'sinin beşlik, yirmilik ve on paralık kalp akçeler basıp gönderdiğine ilişkin alınan istihbarat neticesinde bu şahıslar seyahatleri sürecinde takip edilmiştir. İlgili idari birimler şüpheli bu şahıslar hakkında dikkat etmeleri hususunda uyarılmıştır.⁵⁹

---

derkar olan gayretime ve gerek vezâif-i memurin-i âciżaneme tertip ve lazım olduğu veçhile bu gibi süiistimallerin araştırılıp incelenmesine mecbur olduğumdan merkumun (kalpazanın) bütün hareketleri teşebbüsleri takip edilip tutuklanmasına muvaffak olunmuştur” diyerek vazife bilinci ve motivasyonunu besleyen nedenleri bu şekilde ifade etmiştir. BOA, HR.TO, 320/14, 1857 07 20.

⁵⁵ BOA, HR.TO, 116/75, 1886 06 27; 120/87, 1874 10 16; 32/99, 1886 09 02; 333/51, 1882 12 08.

⁵⁶ BOA, İ.MTZ. (01), 1/12, 1257 M 23.

⁵⁷ BOA, DH. MKT, 313/38, 1312 C 03.

⁵⁸ BOA, HR.İD, 244/9, 1914 09 05.

⁵⁹ BOA, HR. SFR.3, 8/136, 1844 08 15.

1859 yılında Şire şebenderliği, Beyoğlu'nda ikamet eden Palermo, Roma ve Napoli vatandaşı olan kalpazanlık yaptığı tahmin edilen bazı kişiler hakkında, görevlendirdiği muhbirler vasıtasıyla elde ettiği ayrıntılı istihbaratı Hariciye Nezareti'ne ulaştırmıştır. Şebenderlik, bunların geçmişte hangi işleri yaptığı, hangi suçlara bulaştığı, daha önce nerelerde yaşadıkları, memleketlerindeki ikametleri ve eşkâllerinin ne olduğuna kadar çok ayrıntılı bilgiler vermiştir.⁶⁰ Yine başka bir olayda kalpazanlar 1902 yılında Niş Baş Şebenderliği'nin takibine takılmıştır. Hariciye Nezareti, pasaportları vize edilen Nişli Avukat Provolikçeviç ile tüccar olan Yuvan Bankoviç'in piyasaya sahte para sürmek maksadıyla İstanbul'a geldiklerini Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Sicilleri bozuk bu şahısların, daha önce sahte Yunan banknotları basmaları suçuna istinaden Sırp hükümeti tarafından tutuklanmış olmaları haklarındaki kanaati güçlendirmiş olmalıdır.⁶¹

Kalpazanlıkla mücadelede kalpazanların takip edilmesi veya yakalanması önemli bir aşamaydı ancak tek başına yeterli değildi. Kalpazanların piyasaya sürdükleri kalp paraların tespit edilip temizlenmesi ve tedavülünün engellenmesi de son derece önemliydi. 1903 yılında Osmanlı ve İngiliz meskûkâtı imal edip piyasaya süren bir kalpazan çetesi Malta ve Sıragöze'de yakalanmıştır. Ancak bu çetenin imal ettikleri kalp mecidiyeler Malta, Tunus ve çevre vilayetlerde çoktan piyasaya sürülmüştü. Bu paraların tedavülünün engellenmesi için Sina Baş Şebenderliği Hariciye Nezareti ve Dâhiliye Nezareti ile birlikte yoğun bir mesai yürütmüştür.⁶² Tedavüle sürülen sahte paralarla mücadelenin bir gereği olarak, yakalanan kalp paralara ilişkin numuneler merkeze gönderilmekteydi. Örneğin, Torin maslahatgüzarlığı bir kalpazanlık olayında Sardunya'da bulunan kalpazanlarla ilgili yaptığı inceleme neticesinde tespit ettiği 5 adet sahte ile birlikte 5 adet gerçek kaimeyi muayene olunmak üzere Bâbîâli'ye göndermiştir.⁶³

Belge ve bilgi akışı çoğunlukla sınırların dışından içeriye olmakla birlikte zaman zaman merkezden dışarıya da olabilmekteydi. Elçilik ve şebenderliklerin dışarda kalpazanlıkla verdikleri mücadelede Bâbîâli'den ulaşan her türlü belge ve bilgi mücadelenin önemli bir diğer ayağını oluşturmuştur. Örneğin 1858 yılında Newyork şehrinde dükkânı bulunan ve burada sahte kaime basan Harrison merkezden ulaşan istihbarat ile tespit edilebilmiştir. İstanbul'dan Londra elçiliğine buradan da Newyork şebenderliğine verilen bilgi ile şahsın dükkânında arama yapılmış, daha sonra mahkemede bir şekilde beraat etmiş olsa da, kalpazanlık yaptığı delilleriyle ortaya çıkarılmıştır.⁶⁴ Benzer şekilde 1893 yılı sonunda Rüsumat Emaneti, Malta'da bulunan bir ticarethanenin, Almanya'nın Saksonya eyaletindeki bir yere çok miktarda mecidiye ikilikleri

⁶⁰ BOA, HR.H, 169/4, 1859 01 11, 3-4,9.varaklar.

⁶¹ BOA, ZB, 78/96, 1318 H 04; DH. MKT, 491/32, 1320 M 20.

⁶² BOA, DH.MKT, 642/15, 1320 L 27.

⁶³ BOA, HR.MKT, 230/26, 1274 B 24; 230/84, 1274 B 29.

⁶⁴ BOA, HR.H.114/2, 1858 11 17.

darbı için sipariş verdiği ihbarını almıştır. Maliye Nezareti bu paraların ülkeye sokulmaması için, bu süreçte Berlin sefaretiyle işbirliği içinde çalışmıştır.⁶⁵

Kalpazanlıkla ilişkisi kurulan her bilgi ve belge önemliydi. Dolayısıyla kalpazanlıkla ilgili olması muhtemel her tür ticari işlem temsilciliklerce takip edilmekteydi ve bunlar hakkında Bâbâli bilgilendirilmekteydi. Örneğin 1874 yılında Paris Sefareti, İstanbul'a gönderdiği bir telgrafla, Merkon isimli şahsın Rus parası üzerine Osmanlı sikkesi kalp akçe basmak için Marsilya'dan bir makine sipariş etmiş olduğu bilgisini paylaşmıştır.⁶⁶

Sefaret ve şebenderlikler, kalpazanlıkla ve kalpazanlarla mücadele için hafife adamlar görevlendirmek, şüphelilerin evlerinde, işyerlerinde arama yaptırmak ve merkeze öneriler iletmeye kadar bir dizi çalışma içinde bulunabiliyordu. Örneğin Şire şebenderliği, meskenlerinde arama yaptırmasına rağmen suçüstü yapılamayan ancak kalpazanlık şüphesi kuvvetli olan bazı şahısları tutuklatabilmek için, görevlendirdiği ücretli adamlarla takip ettirmiştir. Şire şebenderine göre burada tedavüle sürülmüş olan 10 bin kese kaime vardı ve bunları piyasadan temizlemek gerekliydi. Bu yolda şebenderliğin Hariciye Nezaretine bazı çözüm önerileri olmuştur. Sahtelerin özelliklerini içeren ilanların hazırlanarak halka duyurulması ve sahteleri bollaşan kaimelerin şekillerinin değiştirilip yenilerinin piyasaya sürüleceğinin ve belli bir tarihe kadar eskilerinin Hazine tarafından değiştirileceğinin ilan edilmesi gibi önerilerdi bunlar.⁶⁷

Dışarıdaki temsilcilikler kalpazanlıkla ilgili her türlü bilgi ve belge akışını yöneterek merkezi bilgilendirmekteydi. Bu bilgilendirmede zanlının yakalanabilmesi için eşkâl bilgisi son derece önemliydi. Örneğin, Torin Maslahatgüzarlığı burada yakalanan kalpazanların firar eden arkadaşları olan Philippe Sadofora ve Augustin Mayner Veller isimli şahısların yakalanabilmesi için eşkâllerini Hariciye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu kalpazanların eşkâlleri özellikle Dersaadet, İzmir, Selanik, Mısır, Tunus, Trablus valilerine bildirilmiştir. Çünkü bu vilayetler suçluların kaçma ihtimali yüksek olan yerlerdi. Eşkâlde üzerinde durulan işaretler ilgili kişiyi farklı kılan ayırt edici fiziki özelliklerdi. Örneğin yakalanması için çalışma yapılan Philip aslen Romalı olup Torin'de ikamet ediyordu. Hakkâk olan bu şahıs 25 yaşında, kısa boylu, siyah kaşlı, siyah saçlı, kara gözlü, kara sakallıydı. Augustin ise Romalı olup Torin'de yaşıyordu. Kırk-kırkbeş yaşlarında, uzun boylu, fırça sarı saçlı, anlı geniş, kumral kaşlı, büyük mavi gözlü, orta ağızlıydı.⁶⁸

⁶⁵ BOA, *HR.İD*, 243/11, 1893 12 16.

⁶⁶ BOA, *HR. TO*, 120/87, 1874 10 16.

⁶⁷ BOA, *HR.TO*, 317/88, 1853 12 22.

⁶⁸ BOA, *HR.MKT*, 235/26, 1274 N 03.

Sefaretlerin ve şebenderlerin görev yaptıkları ülkelerdeki hükümetler ve yerel idari birimler nezdindeki teşebbüsleri, kalpazanların yakalanması ve hareket alanlarının daraltılması için son derece önemliydi. Şire şebenderi çarşıda tesadüfen bir dükkânda satıldığını öğrendiği kaimelerin peşine düşmüş, yerel adli birimleri harekete geçirerek bu dükkânda arama yaptırmış ve tuğrasız 48 adet kaime ele geçirmiştir. Gösterdiği gayret ile sorumluları tutuklatmıştır.⁶⁹ Tiflis şebenderliği gümüş mecdiye ve Osmanlı lirası imal eden bir kalpazan çetesini (kumpanyasını) buradaki idari birimler nezdinde gerçekleştirdiği girişimler sonucu yakalatmıştır. Ayrıca Dersaadet Yeni Han'da ve Erzurum'da da kendi hesaplarına akçe imal eden çete üyelerinin bulunduğunu bildirerek, yakalanmaları için gerekli istihbaratı Hariciye Nezareti'ne ulaştırmıştır.⁷⁰ Yine bir başka yer ve tarihli örnek olayda Atina Sefaretinin Dâhiliye Nezareti'ne verdiği bilgiye göre; Patras şebenderi, mahalli hükümet nezdinde gerçekleştirdiği girişimler ile mecdiyenin sahtelerini imal edip Osmanlı Devleti'nin muhtelif vilayetlerine gönderen Patras'ta bulunan birçok kalpazanın tutuklanmasını sağlamıştır. Bu esnada firar edip Preveze'ye kaçan bir kalpazanın yakalanması için ilgili yerin memurlarına şahsın eşkâlini vererek Hariciye Nezareti'ni süreçle ilgili bilgilendirmiştir. Yanya valiliği de olaydan haberdar edilerek kalp akçelerin vilayet dâhilinde tedavülüne engel olunması istenmiştir.⁷¹

Şebenderlikler buldukları ülkelerdeki Osmanlı meskûkâtı üzerinden yapılan kalpazanlığa ilişkin kolluk kuvvetlerinin ve adli makamların işlemlerini de takip etmekteydi. Osmanlı şebenderliği, Tiflis'te kuyumcu esnafından Hacı ve arkadaşları tarafından sahte mahmudiye altınlarının satıldığı ve durumun polis tarafından incelendiği bilgisini vermiştir. Maliye Nezareti Hariciye Nezareti'nden aldığı bu bilgiyi Dâhiliye Nezareti'ne ulaştırarak bu sahte altınların Osmanlı ülkesinde piyasaya sürülmesi ihtimali nedeniyle tedbir alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu durumun Zaptiye Nezareti, Rûsumat Emaneti, bütün müstakil ve diğer vilayetlere tebliğ edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur.⁷²

Osmanlı piyasalarında çeşitli ülkelerin sikkeleri de tedavül etmekteydi. Dolayısıyla kalpazanlar bu paraların sahtelerini de genellikle dışarıda imal edip Osmanlı sınırları içinde piyasaya sürebilmekteydi. Örneğin, Fransa'nın Umur-ı Ecnebiye Nazırı, Osmanlı Devleti'nin Paris sefaretine çok miktarda sahte frankın Fransa'da imal edilip Osmanlı ülkesine özellikle İstanbul piyasasına sürüldüğü bilgisini vermiştir. Bu olayda kalpazanlar kullandığı bir kimyevi madde ile gerçek frankların ayarını %17,5 oranında değiştirerek eksiltmekteydi.⁷³

⁶⁹ BOA, *HR.H*, 169/4, 1859 01 11, 4.varak.

⁷⁰ BOA, *DH.MKT*, 1393/55, 1304 R 23.

⁷¹ BOA, *DH.MKT*, 633/1, 1320 L 14.

⁷² BOA, *DH. MKT*, 285/70, 1312 Ra 22.

⁷³ BOA, *TS.MA.e*, 1157/63, 1270 N 03; 1139/56, 1270 N 10.

Öyle anlaşılıyor ki Osmanlı sefaretleri ve şehbenderliklerini, gerek ABD’de ve Avrupa ülkelerinde, kalpazanlıkla mücadelesinde yalnız bırakan hükümetler söz konusu olan kendi parası olduğunda titiz bir çalışma içine girmektedir.

Sefaret ve şehbenderlikler görevleri gereği buldukları ülkelerde basında yer alan devletin menfaatleriyle ilgili haberleri sürekli takip etmekteydi. Bu manada Tiflis’te Osmanlı Devleti, Rusya ve İran devletleri tebaasından oluşan ve kürek cezasına mahkûm edilen bir kalpazan çetesi tarafından basılmış büyük miktarda kalp mecdidiye bulunduğu ilişkin İngiliz gazetelerinde yer alan bir haber, buradaki şehbenderliği harekete geçirmiştir. Söz konusu haber şehbenderlikçe yetkili birimlere ulaştırılarak mezkûr kalp mecidilerin ülkeye sokulmasının engellenmesi için dikkatli olunması istenmiştir.⁷⁴

Yabancıardan oluşan kalpazanlık çeteleri, genellikle çok uluslu ve ortaklı bir şirket gibi çalışmaktaydı. Üyelerden biri yakalanıp sorgulandığında diğer üyelerin başka ülke ve şehirlerdeki takibi, yakalanması ve yargılanması sürecinde asıl görev buralardaki sefaret ve şehbenderliklere düşmekteydi. Şehbenderlikler Osmanlı Devleti’yle ilişkili her davayı takiple mükellef değildi. Ancak Osmanlı meskûkâtı ve kâğıt parası söz konusu olduğunda her bir davanın takibi ve her ayrıntının Hariciye Nezareti aracılığıyla devlet merkezine rapor edilmesi gerekiyordu.⁷⁵ Özellikle dışarıda yakalanan kalpazanların davalarının devam ettirilmesi, takibi ve suçluların ceza almaları sürecinde dış temsilciliklerin rolü son derece önemliydi. Sefaret ve şehbenderlikler kalpazanlık davalarında bazen bizzat davacı taraf olarak bulunmakta mahkemenin Osmanlı devletinin çıkarları lehine sonuçlanması için üzerine düşeni yapmaktaydı. Kalpazanlık zanlılarıyla ilgili bütün delilleri, bilgi ve belgeleri mahkemeye sunmaktaydı.⁷⁶ Örnek bir dava 1859 yılında Birmingham şehbenderi George Richmond Collis tarafından takip edilip yürütülmüştür. Şehbender Collis, yaptığı titiz çalışmalar neticesinde Osmanlı parasının sahtelerini imal ettiren Anthony Calvoaressi ve Moss’un bulunması, yakalanması ve hüküm giymelerini sağlamıştır. Neticede takip ettiği mahkemeye ilişkin bütün dava sürecini hazırladığı ayrıntılı bir raporla merkeze bildirmiştir.⁷⁷

Osmanlı Devleti sınırları dışında sikke ve kâğıt para üzerinden kalpazanlık yapanların sefaret ve şehbenderliklerce yürütülen çalışmalar neticesinde yakalanıp tutuklanma ve yargılanma süreci ciddi bir maliyeti de beraberinde getirmektedir. Örneğin yukarıda bahsi geçen dava nedeniyle, 1860 yılında

⁷⁴ BOA, *DH.MKT*, 1711/23, 1307 Ş 4.

⁷⁵ BOA, *HR. ŞFR.3*, 323/98, 1886 04 16, 7-8. varak.

⁷⁶ Örneğin Napoli Sefareti, Bolonya’da tutuklanıp mahkeme edilen bir kalpazanlık çetesine ait davanın hükme bağlanabilmesi için daha önce İstanbul’da bulunmuş olan çete üyeleri hakkında ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri İstanbul’dan isteyerek mahkemeye sunmuştur. BOA, *HR.H*, 169/5, 1859 02 07, 36.varak.

⁷⁷ BOA, *HR.SFR.3*, 39/2, 1858 6 24.

İngiltere’de Birmingham Şehbenderi olan Mr.Collis’e kalpazan Calvocoressi ve Moss’un yakalanması ve yargılanma sürecinde harcadığı 350 Lira 10 Şilin ödenmiştir.⁷⁸ Benzer şekilde İngiltere’de Londra şehbenderi mösyö Zehrab buradaki kalpazanların yakalanması ve yargılanmaları sürecinde 65.999 kuruş harcadığını bildirmiştir. Bu meblağ 1849-1850 (1266) senesi Maliye Hazinesi’nin Zuhurat tertibinden kendisine ödenmiştir.⁷⁹

Sonuç

19.yüzyıla gelindiğinde, siyasi, ve iktisadi başta olmak üzere dünyada meydana gelen birçok gelişme, Osmanlı Devleti’nin beynelmil arenasında çıkarlarının korunması, kollanması bakımından sefaret ve şehbenderlik müessesini daha önce hiç olmadığı kadar önemli bir kurum haline getirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde birçok merkezde açılan sefaret ve şehbenderlikler, diğer görevlerinin yanında, bu çağın ikliminde beslenen, büyüyen kalpazanlık gibi uluslararası boyutları güçlü bir sorunla mücadeleyi yürütmek görevini de yüklenmiştir.

Bu dönemde, Osmanlı Devleti’nin birçok şehrinde piyasaya sürülen kalp sikkelerin, sahte kâğıt paraların ve hatta yabancı bazı paraların sahtelerinin en önemli üretim ve sürüm alanı ülke sınırlarının dışında muhtelif yabancı ülke ve şehirlerdi. Bununla birlikte, Osmanlı piyasalarında tedavüle sürülen bu sahte paraların miktarı ve yaygınlığı daha önce görülmediği kadar fazlaydı. Dolayısıyla bu dönemde, yabancı ülkelerin vatandaşı olup adeta uluslararası organizasyonlar şeklinde çalışan kalpazanlarla, kalpazanlık çeteleriyle ve ürettikleri sahte paralarla mücadelenin de yerinde yürütülmesi gerekmektedir. Kalpazanlarla ve kalp paralarla mücadelede başarı elde edilmesi büyük oranda buna bağlıydı. Neticede bu ülkelere ait irili ufaklı birçok önemli şehirde Osmanlı devletinin çıkarlarını gözetmekle görevli sefaret ve şehbenderliklerin varlığı, dönem boyunca, Osmanlı sikkelerinin ve kaimesinin dolayısıyla para piyasasının korunması için son derece önemli bir işleve sahip olmuştur.

Sefaret ve şehbenderlikler devletin dışarıdaki gözü ve kulağı gibiydi. Bu temsilcilikler yerine göre bir istihbarat organı gibi çalışmıştır. Görev yaptıkları ülkelerde ve şehirlerde, diğer vazifelerinin yanında, Osmanlı parası üzerinden kalpazanlık yapanların tespit edilmesi, tutuklanması ve yargılanması sürecinde son derece hayati öneme sahip görevler üstlenmişlerdir. Kalpazanlık şüphesi olan olay ve kişileri bir istihbarat birimi gibi incelemiş ve takip etmişlerdir. Yabancı basında lehte ve aleyhte çıkan haberlerin izlenmesi veya Osmanlı tüccarı için piyasalarda var olan fırsatların araştırılması gibi işlerden, devlet aleyhinde gayrimeşru işler peşinde koşanların takibine kadar birçok konuyla

⁷⁸ BOA, *HR.SFR.3*, 48/13. 1860 01 24.

⁷⁹ BOA, *İ.MVL*, 222/7517, 1267 Z 25.

ilgilenmek görevleri arasında olmuştur. Devletin menfaatlerini gözetmek gayesiyle elde ettikleri bilgi ve belgeleri Hariciye Nezareti kanalıyla devlet merkezine ulaştırmışlardır. Görev yaptıkları bölgelerde mahalli hükümet yetkilileri ve adli makamlarla sürekli ilişki içinde olarak kalpazanların yakalanmasından dava edilmesine kadar tüm süreçlerin takipçisi olmuşlardır. Çalışmaları neticesinde mahkemeye intikal ettirdikleri birçok davada Bâbîâlî'yi temsilen bizzat davacı olarak mücadelenin tarafı olmuşlardır.

Ancak, sefaret ve şebenderliklerin verdikleri mücadelede hareket kabiliyetlerinin ve imkânlarının sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Güçlerinin sınırlarını belirleyen en önemli unsur, Bâbîâlî'nin siyasi, askeri ve iktisadi bakımlardan yabancı hükümetler nezdinde sahip olduğu itibarla doğrudan ilgiliydi. Neticede, uluslararası mevcut konjonktürün kendileri için sağladığı fırsatlar doğrultusunda politika üreten yabancı ülke yönetimleri genellikle Osmanlı parası üzerinden yürütülen sahteciliğe karşı görmezden gelen bir tutum içerisinde olmuştur. Bu ülkelere ait idari ve adli birimlerin kalpazanları teşvik eder mahiyetteki duyarsız politikalarına rağmen, Osmanlı sefaret ve şebenderliklerinin yerel idari birimleri, kolluk kuvvetlerini ve adli makamları harekete geçirmede bir baskı unsuru olarak etkili oldukları görülür. Bu manada, kalpazanlık çetelerinin buldukları bölgenin idari, adli birimlerinden çok Osmanlı sefaret ve şebenderliklerinin varlığından ve takibinden çekinerek faaliyetlerini sürdürme gayreti içinde oldukları söylenebilir.

Kaynakça

I. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA)

A.MKT.NZD.

190/3, 1272 Z 16; 21/99, 1267 S 18.

A.MKT.UM.

44/1, 1267 S 27; 447/60, 1277 C 27; 474/39, 1277 Za 16.

BEO.

2040/152981, 1321 M 11; 408/30562, 1311 Za 19.

DH. MKT.

285/70, 1312 Ra 22; 313/38, 1312 C 03; 491/32, 1320 M 20.

DH.EUM.EMN.

59/1, 1332 R 14.

DH.EUM.KADL.

14/5, 1329 R 12.

DH.EUM.MH.

271/64, 1335 Z 3.

DH.MKT.

1059/26, 1324 M 22; 114/15, 1311 S 04; 1393/55, 1304 R 23; 1547/104, 1306 M 22;
159/47, 1311 C 10; 1711/23, 1307 Ş 4; 1847/27, 1308 Za 27; 2008/92, 1310 Ra
17; 2237/54, 1317 R 15; 2613/22, 1326 Ra 03; 313/38, 1312 C 03; 545/44,
38.varak, 1320 r 14; 633/1, 1320 L 14; 642/15, 1320 L 27; 674/62, 1320 Z 25.

DH.SFR (3).

39/2, 24 6 1858.

HAT.

685/33266-F, 1254 Z 29; 701/33733 D 1254 N 02.

HR. SFR.3.

8/136, 1844 08 15; 323/98, 1886 04 16, 7-8. varak; 48/13. 1860 01 24; 323/98, 1886
04 16, 7 ve 8. varaklar; 369/46, 1890 03.09.

HR. TO.

120/87, 1874 10 16.

HR.H.

114 02 1858 11 17; 114/2, 1858 II 17; 169/4, 1859 01 11, 3-4,9.varaklar; 169/5, 1859
02 07, 36.varak; 114/2, 1858 11 17.

HR.İD.

243/11, 1893 12 16; 244/9, 1914 09 05.

HR.MKT.

230/84, 1274 B 29; 230/26, 1274 B 24; 235/26, 1274 N 03; 251/4, 1275 M 01; 269/27,
1275 Ca 07.

HR.SYS.

2694/10, 1922 04 11.

HR.TO.

333/51, 1882 12 08; 116/75, 1886 06 27; 120/87, 1874 10 16; 203/21, 1869 05 02;
317/88, 1853 12 22; 32/99, 1886 09 02; 320/14, 1857 07 20; 333/51, 1882 12 08;
433/18, 1859 06 01; 81/28, 1883 08 03; 81/60, 1884 03 20.

İ.DH.

467/31253, 1277 B 18.

İ.MTZ. (01).

1/12, 1257 M 23.

İ.MVL.

222/7517, 1267 Z 25; 25/386, 1257 C 02.

TS.MA.e.

1139/56, 1270 N 10; 1157/63, 1270 N 03.

Y.A.HUS.

312/93, 1312 Ca 14.

ZB.

78/96, 1318 H 04.

II. Telif Eserler ve Süreli Yayınlar

AKPINAR, Mahmut, *Osmanlı Devleti'nde Şebbenderlik Müessesesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001.

..... “19.Yüzyılda Batıyla İlişkilerde Osmanlı Şebbenderlikleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2017, cilt 41, sayı 2, s.134.

DAMALI, Atom, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi*, c.8, İstanbul 2014.

DEVELİOĞLU, Ferit, “sefaret”, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Haz. Aydın Sami Güneçal), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.

Hasan Ferid, *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi Evrak-ı Nakdiye*, (Haz. Mehmet Hakan Sağlam), C.II, T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, İstanbul 2008.

..... *Osmanlı'da Para ve Finansal Kredi, Meskûkât*, (Haz. Mehmet Hakan Sağlam), c.1, T.C.Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, İstanbul 2008.

İbnü'l Hakkı Lütüfî, “Usul-i Meskûkât-ı Kadime”, *Ulum-i İktisâdiye ve İctimâiye Mecmuası*, 2.sene cilt 1, no 2/14, s.202.

İPŞİRLİ, Mehmet, “elçi”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, c.11, 1995, s.9.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c.1, s.280.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s.171.

Saltanat-ı Seniyye Şebbenderlerine Dair Nizamname-i Dâbilîdir, Konstantinapol 1890.

Saltanat-ı Seniyye Şebbenderlerine Dair Nizamname-i Dâbilîdir, Konstantinapol 1892.

Şemseddin Sami, “şebbender” ve “şebbenderlik”, *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, 1989, s.790.

TAŞKIN, Figen, “1844 Tashih-i Sikke Sonrasında Para Düzeni ve Kalpazanlık”, *Studies of The Ottoman Domain*, c.6, sayı 11, Ağustos 2016, s.13.

YILMAZ, Fehmi, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2010.

ZAHİDE, Erol Yasemin, *Osmanlı Devleti'nde Şebbenderlik ve Paris-Londra Örnekleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.